

- Незабаром почнуться зустрічі з випускниками. А Ви підтримуєте зв'язки зі своїми однокласниками?

- До речі, як ставитеся до тих же „Однокласників.ру”?

- Як відпочиваєте?

- Ваша дружина, мабуть, теж педагог?

- Що можете зараз дозволити собі такого, що років 10 тому не могли й уявити?

- На що витрачаєте найбільше грошей?

Отже, питальні речення, які стали предметом нашого дослідження, належать до таких, що мають ознаки чітко визначеного типу висловлень з певним розподілом ролей між інтерв'юером та комунікантом, а також таких, що належать до розмовного мовлення, тобто чітко не регламентовані жодними правилами чи розподілом ролей.

Проаналізовані тексти репрезентують властивий діалогічним єдностям обмін запитань та відповідей, оформлений у вигляді інтерв'ю. У цих текстах переважають запитання, які відбивають тематику інтерв'ю, спрямовані на співрозмовника та читача. Крім того, що ці запитання виконують питальну функцію, вони можуть бути також реакцією на інші запитання, використовуватися як завершальні ствердження, виконувати роль аргументованих реплік, що контролюють чи оцінюють участь співрозмовників, а також слугують для запити чи критичних зауважень стосовно певних ідей чи переконань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гаврилов Э. Авторские права на интервью / Э. Гаврилов // Законодательство и практика масс-медиа. – 1999. – № 7–8.
2. Почепцов О. Г. Коммуникативный статус мовленнєвої взаємодії / О. Г. Почепцов // Мовознавство. – 1989. – № 4. – С. 40–45.
3. Словник української мови. – К. : Наук. думка, 1970–1980. – Т. 4. – С. 37.
4. Чертков В. Л. Авторское право в периодической печати / В. Л. Чертков. – М., 1989. – С. 139.
5. Газета «Місто», № 1 від 11. 01. 2012–13. 01. 2012.

Пропонована стаття присвячена проблемам функціонування питальних речень у структурі таких діалогічних єдностей як інтерв'ю та дослідженню ролі, яку відіграє належне формування запитань (питальних речень) у виявленні творчого характеру інтерв'ю (діалогу) на матеріалах одного з періодичних видань Вінниччини.

Ключові слова: питальні речення, запит, діалог, інтерв'ю, інтерв'юер, респондент, мовленнєва комунікація.

This article deals with the problems of functioning of interrogative sentences in the structure of such dialogical unities as an interview and studies the role of questions (interrogative sentences) in revealing the creative character of a dialog (an interview). The article is based on the materials of one of the Vinnytsia periodical publications.

Key words: interrogative sentences, request, dialog, interview, interviewer, respondent, lingual communication.

Інна Завальнюк
(Вінниця)

УДК 811.161.2'367.335

СКЛАДНІ СПОЛУЧНИКОВІ РЕЧЕННЯ У РОЛІ ГАЗЕТНИХ ЗАГОЛОВКОВИХ КОМПЛЕКСІВ: НОВІ РИСИ Й ТЕНДЕНЦІЇ

Українську пресу початку ХХІ століття вирізняє особливе комунікативно-прагматичне спрямування, яке виявляється в тому, щоб у процесі подання змістово-фактологічної інформації не так інформувати, як впливати на читацьку аудиторію через переконання, навіювання, емоційне „втягування“ [8, с. 4–5]. Мотивацію черговості отримання інформації читачем визначають заголовки – особливі функціонально-змістові репрезентанти газетних текстів, які мають бути виразними, стислими, змістовними, цікавими, легко вкладатися в пам'яті читачів.

Істотними є функції, що їх виконують заголовки у газетних контекстах. Питання про функції газетних заголовків донині дискусійне. Їхнє виокремлення мотивоване принциповими настановами, позиціями авторів у кожному конкретному випадку. Найпоширенішою є класифікація функцій, запропонована А.С. Поповим, який виокремлює номінативну (називання), інформативну (інформація про зміст статті) і рекламну (привернення уваги читача) функції [7, с. 96]. Інші виділені лінгвістами функції, як нам видається, є термінологічними варіантами рекламної й інформативної функцій (за класифікацією А.С. Попова). Очевидно, що названі функції заголовка – базові і в нашому дослідженні, проте принагідно ми акцентуватимемо й на інших функціональних особливостях структурно різнопланових заголовків.

У реченні такої кваліфікації заголовкових комплексів перебувають складні сполучникові речення, які, на думку В.С. Ващенко, становлять „органічну ланку в цілій системі тонких стилістичних засобів“ [2, с. 116] і навіть стилістично розмежовуються, зокрема складносурядні речення „відзначаються стилістичною легкістю, образністю та художньою енергійністю“, а складнопідрядні – „більш обтяжені своєю логізованістю“ [2, с. 117]. Ці синтаксичні одиниці помітно активізуються сьогодні в ролі заголовків не лише художньо-публіцистичних, а й інформаційних жанрів, що спричинено загальною тенденцією до посиленої експресивізації мови української преси, у якій складносурядні речення стали органічними через їхню здатність різнобічно передавати „складні явища, тематично поєднані, зближені загальним описом“, та поширювати, розгортати, увиразнювати ці описи [2, с. 117], а складнопідрядні речення – через здатність чітко розмежовувати, диференціювати думки, систематизувати, упорядковувати їх взаємозалежність [2, с. 120]. Процеси активного використання складних сполучникових речень у заголовкових комплексах потребують лінгвістичного осмислення з огляду на їхню структурну ємність і функціональну значущість – зосереджувати увагу читача на стрижневих моментах інформації, актуалізованої у заголовках. Важливо з'ясувати також способи вираження стильових рис публіцистичної мови кожним із функціонально-синтаксичних різновидів складних речень. Ці та інші проблеми зумовили *актуальність* запропонованої розвідки.

Метою статті є функціонально-стилістичний аналіз газетних заголовків, побудованих за зразками складносурядного та складнопідрядного речень, вияв основних рис і тенденцій їхнього оновленого функціонування у мові української преси початку ХХІ ст.

Сьогодні в українській газетній мові спостерігаємо переважання *складносурядних речень* із взаємозумовленими предикативними частинами, оскільки ними легше передати складну гаму людських емоцій, значенневих відтінків, створити ефективний інформаційно-комунікативний простір. У ролі заголовків газетних публікацій особливу експресію виявляють *результативно-висновкові* складносурядні речення, напр.: *Зліт, посадка – і кишеня повна!* (Україна молода, 03.10.2008, с.6–7); *Тиждень під дверима – і ти у списку!* (Україна молода, 29.02.2008, с.2); *Був завод, і нема його* (Дзеркало тижня, 30.05.2009, с.3). Експресивну насаженість поданих реченневих ілюстрацій підсилює пунктуаційний знак тире (рідше – кома) та інтонаційна пауза, спричинена опущенням лексичних елементів не лише для спрощення речення, а й для реалізації *реklamної* функції заголовка, тобто його здатності привернути увагу реципієнта ємною, енергетично сильною актуалізацією змісту. Такі заголовки – нове явище в мові мас-медіа, породжене життям і підвищеними смаками сучасної читацької аудиторії.

Останнім часом помітна тенденція до створення семантичної симетричності компонентів протиставлення структурною і лексико-семантичною однотипністю предикативних частин й особлива активізація цієї тенденції в газетних заголовках. Здебільшого натрапляємо на такі *протиставні* складносурядні речення, у яких антонімічні асоціативно співвіднесені семантичні компоненти (їх виокремлено жирним шрифтом – І.З.) нерідко підсилюються повторенням інших стрижневих лексем (їх підкреслено – І.З.) для відтворення суб'єктивно-оцінних інтенцій автора. Пор.: *Хтось знаходить, а хтось втрачає* (Голос України, 13.04.2006, с.2); *Хтось втрачає, а хтось знаходить* (Голос України,

11.05.2006, с.2); *Зірки підробляють на рекламі, а реклама на них заробляє* (Голос України, 12.04.2006, с.16). Такі структурно рівні заголовкові комплекси сприймаються легко, швидко й неодмінно зацікавлюють читача.

Певною специфікою в ролі заголовків вирізняються *розділові* складносурядні речення: їх уживають зрідка, проте стилістично ємно через замовчування якихось компонентів змісту, чим досягають ефекту несподіваності, викликають зацікавлення читача. Пор.: *Чи то примари, чи здалося...* (Голос України, 22.01.2008, с.13); *То дах обвалився, то балкон упав...* (Голос України, 08.02.2008, с.14).

Значно активніше функцію заголовка виконують *складнопідрядні речення з прислівними підрядними частинами* як структури, „закликані задовольняти логічну чіткість вираженої думки“ [2, с.120]. Новою є тенденція до помітного збільшення з'ясувальних складнопідрядних речень у ролі газетних заголовків, напр.: *Школярам розповіли, як не вскочити в халепу в Інтернеті* (Голос України, 04.09.2008, с.6); *Кабмін заявляє, що виконує зобов'язання перед аграріями* (Наддніпряньська правда, 30.03.2007, с.1); *Комісія визначить, на що витратити виручену суму* (Голос України, 26.09.2007, с.1); *З'ясували, скільки отримує мер Києва* (Вінниччина, 06.03.2007, с.2). Нерідко ці речення подають у складі прямої мови, актуалізуючи основну думку публікації, у цьому разі – інтерв'ю, напр.: *Володимир Блохін: „Хочу, щоб мій син тренував „Динамо!“* (Експрес, 08–15.11.2007, с.11); *Олесь Янчук: „Хочу, щоб українське кіно не було гостем на українських екранах“* (Високий замок, 28.08.2008, с.7). Така тенденція є закономірною, оскільки саме з'ясувальні складнопідрядні речення, на думку М.М.Пещак, „здатні найекономніше і найвиразніше позначати стан людини, її переживання, розумову, а отже, й мовленнєву діяльність“ [6, с.125]. Вони є семантично універсальними, легко структурованими в будь-якому тематичному контексті. Потрапляючи ж до заголовкових комплексів, зацікавлюють читача незвичністю структури (зазвичай заголовок – просте повне чи неповне речення, одна з предикативних частин складного речення, словосполучення тощо) і вичерпним змістом. Це своєрідний „розгін“ для подальшого поглибленого сприйняття поданої в заголовкові інформації, яка часто не є глобально актуальною. Іноді такі заголовкові структури визначають авторське ставлення до інформативного повідомлення.

Ще частіше згадані речення функціонують у ролі лідів (передтекстів) як конкретизатори, поширювачі змісту, сконденсованого в заголовках, пор.: заголовок *„Соболі“ – вандали і лід Міліція підозрює, що минулого місяця на мусульманських могилах „погуляли“ козаки* (Україна молода, 19.03.2008, с.7); заголовок *Богоявленська вода захищає від нечистої сили* і передтекст: *Вважається, що два тижні після Йордану вся вода в річці священна* (Високий замок, 15.01.2009, с.2); заголовок *Подякуймо Богу і пілотам* і лід *Підтвердилося, що причиною катастрофи аеробуса в Нью-Йорку були птахи* (Україна молода, 20.01.2009, с.6). За спостереженнями А.В.Невського, інтрига проблем вдалого добору виразних засобів для створення заголовкових комплексів спричинена їхніми функціональними особливостями [5, с.259]. Як засвідчує ілюстративний матеріал, у заголовках з'ясувальні складнопідрядні речення виконують передусім *інформативну* стилістичну функцію, відтворюючи змістову частину події, здебільшого основну, а в лідах – *довідкову*, уточнюючи повідомлення найістотнішими відомостями.

Досить часто в ролі заголовкових комплексів постають *означальні* складнопідрядні речення, що зумовлено передусім тим, що вони є найбільш давніми, властивими індоєвропейським мовам ще на найглибшому етапі їхнього розвитку [4, с.70], і тому їх активно використовують за традицією. До того ж, означальним складнопідрядним реченням властиві й виразові функції, не вихолощені з погляду художніх вимог; вони можуть увиразнювати пояснювальні слова чи їхні ознаки, надаючи експресивного ефекту цілому реченню. У такому разі складнопідрядні структури відзначаються великою місткістю своєї семантики, переплетінням емоційних і логічних якостей [2, с.121]. Головна частина названих заголовкових речень вирізняється структурною неповнотою, містить лише опорний іменник, який потребує обов'язкового пояснення, конкретизації у підрядній частині, що

типово для заголовків, напр.: *Шанс, яким треба ефективно скористатись* (Урядовий кур'єр, 26.03.2008, с.6); *Книга, яка вчить жити по правді* (Голос України, 12.02.2008, с.9); *Покоління, яке виросло на базарі* (Дзеркало тижня, 06.09.2008, с.1); *Команда, без якої нам не жити* (Урядовий кур'єр, 07.02.2008, с.16); *Вікно, що розслабляє* (Експрес 08–15.11.2007, с.15); *Дорога, що почалася від Зірки* (Вінниччина, 26.03.2008, с.3). Заголовки на зразок поданих вище легко орієнтують читача, виконують у сучасній українській газетній мові номінативну функцію, актуалізуючи задля цього ключове слово тексту.

Почастішали випадки, коли функціональну номінативність заголовкових означальних складнопідрядних речень реалізують повні, іноді ускладнені, розповідні чи спонукальні структури, напр.: *Металургія – дама, яка прагне знову помолодити* (Голос України, 15.01.2008, с.9); *Викрито транснаціональну злочинну групу, яка торгувала жінками* (Сільські вісті, 16.03.2007, с.1); *Держава не має стояти осторонь процесів, які відбуваються у сфері азартних ігор* (Голос України, 15.01.2008, с.8); *Згадаймо праведників, які змусили світ шанувати Україну* (Молодь України, 04–08.10.2007, с.8); *Позиція Голови Верховної Ради України Арсенія Яценюка, висловлена на брифінгу з приводу ситуації, що склалась у парламенті* (Голос України, 04.09.2008, с.2). Такі заголовки дещо порушують логіку композиції газетної шпальти, створюють нетипову громіздкість, яка мимоволі потрапляє до кола читацького зацікавлення.

У названому різновиді складних сполучникових речень сьогодні помітно активізувалося сполучне слово *що*, бо вжите після субстантива створює конструкції, властиві народно-розмовній мові, традиційні для поетичних жанрів і дещо експресивніше забарвлені [1, с. 142–143]. Як слушно зауважує Г.М. Акімова, деяке „повернення“ до займенника *що*, який не виражає ні роду, ні числа, який „застиг“ у присубстантивних підрядних у формі називного – знахідного відмінка, непрямо пов'язане із загальною тенденцією сучасного синтаксичного ладу до аналітизму [1, с. 146]. Такі специфічні структури трапляються й у заголовкових комплексах, зокрема в передтекстах, де вони виконують конкретизаційну стилістичну функцію, удокладнюючи зміст заголовка, пор.: заголовок *Підприємців стає більше і лід Щороку в Шаргородському районі збільшується кількість зареєстрованих фізичних і юридичних осіб, що займаються підприємницькою діяльністю* (Вінниччина, 16.02.2008, с.1).

Проте найбільшою активністю в лідах вирізняються означальні складнопідрядні речення, підрядна частина яких приєднується до опорного іменника за допомогою сполучного слова *який* (*яка, яке, які*), пор.: заголовок *„Якщо завтра війна...“ Чи захистить нас наша армія?* і лід *Уже через декілька років ресурс використання техніки, якою оснащені Збройні сили України, буде вичерпано* (Високий замок, 28.08.2008, с.3); заголовок *Новосілля на вулиці 9 Травня і лід У Євпаторії вручили ключі від нових квартир ще 28 сім'ям, які постраждали від вибуху газу* (Україна молода, 20.01.2009, с.2); заголовок *Кому заважали ялини?* і лід *Ялинки, які роками прикрашали площу перед Універмагом, більше не милуватимуть зір вінничан* (Вінниччина, 16.02.2008, с.1); заголовок *Пекінські медалі були „всупереч“*. *Медалі Лондона-2012 – завдяки чому?* і лід *Про це „ВЗ“ розповіли фахівці з тих видів спорту, в яких на Олімпіаді 2008 українці здобули „золото“* (Високий замок, 28.08.2008, с.10). Зрідка ліди komponують з двох означальних складнопідрядних речень, які не лише поглиблюють, конкретизують зміст заголовка, а й доповнюють попередню думку новими відомостями, реалізуючи в сучасному українському газетному тексті означально-поширювальну стилістичну функцію, напр.: заголовок *Донецьк тепер знатиме більше про космос* й однотипно двореченневий лід *У Донецькій області почав працювати унікальний цифровий Планетарій, аналогів якому немає в Україні. У СНД є лише один подібний „зоряний театр“, який знаходиться в Нижньому Новгороді* (День, 04.09.2008, с.3).

Аналогічне розширення, конкретизація змісту заголовка в лідах є специфікою інформаційних міні-жанрів – дописів, хронік, інформативних повідомлень та аналітичного жанрового різновиду – огляду. Передтекстові означальні складнопідрядні речення (також і

інші види речень) виокремлюють жирним шрифтом і подають нижче, обов'язково зазначаючи місце події чи вид спорту (у спортивних оглядах), пор. заголовки і ліди:

На „Файні“ – епідемія?

Сомалі. Екіпаж українського судна „Файна“, який із 25 вересня перебуває в руках піратів, терміново потребує медичної допомоги (Сільські вісті, 20.01.2009, с.1);

Заявка на лігу

Футбол. Тренер кіївського „Динамо“ Юрій Сьомін визначився з гравцями, котрі матимуть змогу брати участь у матчах групового турніру Ліги чемпіонів (Голос України, 04.09.2008, с.16). Таке своєрідне оформлення газетної шпальти є в деяких друкованих органах, як-то „Сільські вісті“, „Вінниччина“ (перша колонка зарубіжних новин), „Голос України“ (остання спортивна сторінка). Інші газети також мають шрифтове виокремлення передтекстів зі згадуваними складнопідрядними структурами, але не настільки контрастно-дієве, спрямоване на те, щоб сучасний, мобільно налаштований читач мав змогу почерпнути потрібну йому інформацію з одного лише ліду. Згадане оформлення підсилює реалізацію досліджуваними структурами *довідкової* стилістичної функції.

Динаміку сучасної української газетної мови, тяжіння до спрощеного синтаксичного структурування контекстів засвідчують *складнопідрядні речення займенниково-співвідносного* (займенниково-означального) *типу* предметно-ототожненої семантики з огляду на перевагу означальності як семантико-стилістичної якості в структурі підрядної частини. У ролі заголовків уживанішими є складнопідрядні речення симетричної чи несиметричної структури з повним компонентним складом, які не лише акцентують на означальних характеристиках суб'єкта чи об'єкта дії, а й надають заголовковим висловленням виразних розмовних стилістичних конотацій. Пор.: *Хто рано сіє, з урожаєм буде* (Голос України, 31.03.2006, с.1); *Хто везе, з тим і їдемо* (Урядовий кур'єр, 18.03.2008, с.6); *Ті, кого затопило, служити підуть навесні* (Високий замок, 02.10.2008, с.10); *Олімпійські нагороди – свідчення того, що наш народ здатний на високі результати* (Голос України, 04.09.2008, с.1); *Це те, що ми так довго чекали* (Експрес, 08–15.11.2007, с.9); *Добре сміється той, у кого автобуси нові* (Голос України, 22.02.2006, с.12); *Бо в серці в неї те, що не вмирає* (Голос України, 24.02.2006, с.1). Деякі з поданих вище заголовків, на нашу думку, мають значний стилістичний потенціал, створений нашаруванням авторської „гостроти“ на узагальнене за змістом займенниково-співвідносне складнопідрядне речення. Ідеться передусім про перший і передостанній заголовки, утворені за аналогією до прислів'їв *Хто рано встає, тому Бог дає; Добре сміється той, хто сміється останній*, але з видозміненим змістом, та останній заголовок, що є загальновідомою, дещо перефразованою художньою цитатою. Такі заголовки не лише привертають увагу читача несподіваним поєднанням слів, викликають у нього позитивні емоції, а й значно поживляють виклад, допомагають рельєфніше окреслити центральну ідею тексту.

В інформаційних жанрах у складі заголовків трапляються складнопідрядні адвербіальні речення з просторовою семантикою на зразок: *Де горілка, там горе...* (Вінниччина, 30.01.2007, с.4), натомість іншим жанрам вони не властиві, що, очевидно, спричинено їхньою здатністю окреслювати чіткі просторові характеристики, необов'язкові в структурі газетного викладу.

Останнім часом до заголовкових комплексів починають потрапляти складнопідрядні речення несиметричної структури, що формуються співвідносним словом з означальною семантикою та сполучником, напр.: *Як хочу, так і кручу* (Голос України, 15.01.2008, с.10). Змістова завуальованість, досягнута вживанням такої конструкції, стилістично маркована невдоволенням автора, яке поглиблюється в ліді публікації: *Залізниця знову накрутила ціни на свої послуги. На якій підставі, не знає навіть Антимонопольний комітет і доходить кульмінації уже в початкових рядках викладу: Але найдивніше те, що знайомитися з новими тарифами пасажиром та відправникам вантажів довелося заднім числом і в дуже оригінальний спосіб!* Як бачимо, таке послідовне композиційне витлумачення заголовкового

змісту підсилює комунікативно-стилістичний потенціал тексту, інтригує читача бажанням поділити авторське невдоволення, акумульоване в заголовкові.

Складнопідрядні речення з детермінантними підрядними частинами в ролі заголовків уживають значно рідше, ніж складнопідрядні речення з прислівними підрядними частинами чи складнопідрядні речення займенниково-співвідносного типу, проте стилістично марковано. Зокрема, прагнучи до оригінальності, журналісти обирають актуалізаторами змісту публікації складнопідрядні *допустові* речення, які одразу привертають увагу читача нестандартністю заголовкової реалізації, незвичною побудовою і метафорично-образною стилістичною конотованістю, напр.: **Скільки не кажи „халва“, а в роті від того солодке не стане** (Голос України, 09.01.2008, с.3).

У мові національної преси помітно зросла кількість складнопідрядних речень з підрядною *темпоральною* частиною у функції заголовків, серед яких найбільше тих, що мають сполучні слова *доки, поки, допоки*. Вони найоптимальніше задовольняють потреби читачької аудиторії в актуалізації змісту публікації, даючи змогу журналістові в коротку за формою побудову вкладати глибокий, експресивно виразний зміст, пор.: **Поки влада губиться, ціни зростають** (Голос України, 05.05.2006, с.1); **Допоки бджоли, доти й щастя** (Вінниччина, 15.01.2008, с.3). В останньому заголовкові простежуємо здатність сполучного слова *поки* варіюватися, вживатися з корелятом *доти* в головній частині, що разом з імпліцитним вираженням змісту значно посилює експресивність такого заголовка, інтригує читача, спонукає до прочитання опублікованого.

Новою є тенденція до винесення прислів'їв і приказок (шкода, лише, що калькованих із російської мови), побудованих у формі складнопідрядного речення *умови*, у заголовки газетних статей, пор.: **Коли я їм – я глухий і німий**, зміст якого пролонгують далі – у початкових рядках публікації *Ця приказка знайома багатьом* (Голос України, 19.05.2006, с.24) та ще далі – у всьому її змістові. Особливе зацікавлення викликають заголовки-судження, які близькі за змістом до прислів'їв та афоризмів, але трансформовані на сучасний лад, вибудовані на певних асоціаціях і підняті до рівня широкого узагальнення, напр.: **Якщо турист вареником не ситий, його потрібно здивувати** (Молодь України, 06–10.12.2007, с.18).

Складнопідрядні *цільові* речення в ролі газетних заголовків влучно актуалізують різнопланові граматичні функції категорії мети – „вказівку на мету певної дії, констатацію стану чи ситуацію, названу в головній частині“ [3, с.20]. Здебільшого журналісти обмежуються в заголовку лише однією підрядною частиною, висуваючи на передній план цільову настанову, цільовий мотив публікації, як-от: **Щоб уникнути п'ятого вето** (Голос України, 24.01.2008, с.3); **Щоб активізувати співробітництво** (Урядовий кур'єр, 12.02.2008, с.4); **Щоб колеса котились, співаючи** (Голос України, 12.02.2008, с.8); **Щоб безпритульні теж відчули тепло** (Голос України, 09.01.2008, с.4). Такі заголовки структурно необтяжливі й переважно стилістично нейтральні, що уможливило їхнє вживання в інформаційних жанрах, високу активність у газеті Верховної Ради України „Голос України“, де інформаційні публікації істотно домінують над художньо-публіцистичними.

Для посилення емотивного компонента викладу, створення стилістично-експресивних конотацій (схвалення, задоволення, осуду, іронії тощо) автори газетних публікацій удаються до образних складнопідрядних цільових речень-заголовків, скомпонованих із головної і підрядної частин, пор.: **Їсти, щоби жити... довго і щасливо** (Молодь України, 01–05.11.2007, с.18); **Достукатися до молодості, щоб обіграти старість** (Голос України, 24.03.2006, с.1). Як бачимо, для створення експресії поданих заголовків використано комплекс засобів: перервану цитацію відомого висловлення „жити довго і щасливо“ у підрядній частині, стилістичну розкутість сполучника *щоби*, метафоричні вислови *достукатися до молодості, обіграти старість*. Такі заголовкові дескриптори змісту публікацій, безперечно, зумовлені комунікативно-стилістичними інтенціями журналістів і спрямовані на зосередження на них уваги вибагливого читача.

Отже, заголовки, побудовані за зразком складного сполучникового речення, у своєму функціонуванні на шпальтах української преси початку ХХІ ст. виявляють нові риси й

тенденції. Виконуючи функції заголовка – номінативну, інформативну, рекламну, конкретизаційну, означально-поширювальну, довідкову тощо – синтаксичні різновиди складносурядних і складнопідрядних речень специфічно виражають стилеві риси публіцистичної мови.

Складносурядні речення слугують засобами стилістичного увиразнення описових характеристик життєвих реалій. Функції заголовків найчастіше виконують результативно-висновкові, протиставні та розділові складносурядні речення, оновлена стилістична конотативність яких досягається використанням нетипових розділових знаків, повторенням стрижневих лексем, замовчуванням деяких компонентів змісту.

Стилістичне навантаження складнопідрядних речень з прислівними підрядними частинами зумовлене переважно кількісним зростанням згаданих речень у функції заголовків та передтекстів як поширювачів змісту заголовків, активізацією певних сполучників та сполучних слів, зміною усталеного місця розташування головної і підрядної частин, варіацією змістового ускладнення чи структурної неповноти однієї з частин, використанням названих речень у складі прямої мови.

Складнопідрядні речення з детермінантними підрядними частинами та складнопідрядні речення займенниково-співвідносного типу в ролі заголовків вирізняються композиційною та функціонально-стилістичною новизною, яка полягає у послідовності витлумачення заголовкового змісту, структуруванні заголовків за аналогією до афоризмів, прислів'їв та приказок, паралельному використанні стилістично нейтральних та маркованих синтаксичних одиниць, які в сучасному українському газетному контексті найчастіше набувають розмовної та метафорично-образної стилістичної конотації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акімова Г.Н. Новое в синтаксисе современного русского языка: учеб. пособ. / Г.Н. Акімова. – М.: Высш. школа, 1990. – 168 с.
2. Ващенко В.С. Стилістика речення в українській мові: учб. посіб. з стиліст. синтаксису / В.С. Ващенко. – Дніпропетровськ: Дніпропетровськ. держ. ун-т, 1968. – 158 с.
3. Гамова А.И. Синтаксическое выражение цели в современном украинском литературном языке: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.02 „Языки народов СССР (укр. язык)“ / А.И. Гамова. – Х., 1989. – 24 с.
4. Дніпровська Н.Я. Деякі особливості сполучникового складнопідрядного речення в українських народних казках / Н.Я. Дніпровська // Наукові записки Харківського держ. пед. ін-ту ім. Г.С. Сковороди. Філологічна серія: зб. наук. праць. – Харків, 1957. – Т. XXV. – С. 67–80.
5. Невский А.В. Стилистические узоры заголовков печатных СМИ / А.В. Невский // Язык и стиль современных средств массовой информации: межвуз. сб. науч. тр. Всеросс. конф., посвящ. 80-летию проф. Н.С. Валгиной / [отв. ред. Т.В. Маркелова]. – М.: Моск. гос. ун-т печати, 2007. – С. 253–261.
6. Пешак М.М. Комунікативний синтаксис / М.М. Пешак. – К.: Довіра, 2000. – 150 с.
7. Попов А.С. Синтаксическая структура современных газетных заглавий и ее развитие / А.С. Попов // Развитие синтаксиса современного русского языка. – М.: Наука, 1966. – С. 95–126.
8. Худолій А.О. Динаміка функціональних змін у мові американської публіцистики кінця ХХ – початку ХХІ ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 „Германські мови“ / А.О. Худолій. – К., 2004. – 20 с.

У статті проаналізовано заголовки, побудовані за зразком складного сполучникового речення. Окреслено їхню функціональну специфіку в мові українських газет початку ХХІ ст., указано на нові риси й тенденції.

Ключові слова: заголовок, функція заголовка, складносурядне речення, складнопідрядне речення, нові тенденції, мова української преси початку ХХІ ст.

Titles, constructed after the sample of the compound sentence, are analyzed in the article. Their functional specificity in the language of the Ukrainian newspapers in the beginning of XXI century is outlined, new lines and tendencies are indicated.

Key words: title, function of the title, compound sentence, complex sentence, new tendencies, the language of the Ukrainian newspapers in the beginning of XXI century.

ВЛАСНІ НАЗВИ КОСМІЧНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ У ТВОРАХ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ-ФАНТАСТІВ

Протягом останніх десятиліть в Україні дедалі частіше активізуються поетонімічні студії, присвячені вивченню власних особових назв та географічних найменувань, які побутують у художніх творах. Натомість інші класи пропріальних одиниць об'єктом дослідження ономастів стають досить рідко. Це стосується і з'ясування стилістично-виражальних можливостей онімів, які функціонують у науково-фантастичних творах. Зокрема, ми не засвідчили жодної розвідки, у якій би аналізувалися, наприклад, порейоніми як різновид прагматонімів. Відсутність таких наукових праць і зумовлює актуальність нашого дослідження.

Загалом прагматоніми (від грецького *πράματος* – „предмет, річ”) кваліфікують як власні назви тих об'єктів, що безпосередньо стосуються матеріальної сфери діяльності людини і поділяються на чотири підполя: архітектуроніми, хрематоніми, порейоніми й товароніми [див.: 6, с. 190].

Порейоніми відносно недавно були залучені до сфери ономастичних досліджень. Ще в 1973 р. О. В. Суперанська стверджувала, що „індивідуальні назви пароплавів, човнів, яхт, космічних кораблів, літаків, експресів, автомашин тощо – ... розділ ономастики, який не має спеціальної назви” [5, с. 191]. Проте вже наприкінці минулого століття термін „порейонім” став узвичасним для найменування „будь-якого виду транспорту – залізничного, морського, повітряного, а також автомобільного” [7, с. 150], а для окремих його різновидів були запропоновані нові термінопозначення (наприклад, для назв кораблів – наутоніми [див.: 4, с. 86] або кароніми [див.: 3]).

Відповідно до різновидів дромонімів (власних назв шляхів сполучення), порейонімія членується на авіапорейоніми – найменування літальних апаратів (літак „Ілля Муромець”), автопорейоніми – власні назви автомобілів (автобус „Юність”), космопорейоніми – назви космічних апаратів (космічний корабель „Союз-2”), локопорейоніми – найменування залізничних потягів (фірмовий поїзд „Чорноморець”), метропорейоніми – власні назви потягів метро (поїзд метро „Комсомолец”), наутоніми – найменування кораблів (від грец. *νατιχόν* – „флот”: „Росія”, „Адмірал Нахимов”, „Ялта”), причому для наутонімів розроблені навіть окремі закони номінації, які залежать передусім від типу корабля [див.: 6, с. 208–209].

Передусім зауважимо, що порейоніми, як і багато інших різновидів прагматонімів, не можна ототожнювати з марками цих технічних засобів, які є різновидами товаронімів, однаковою мірою стосуючись кожного екземпляра певної серії і всієї серії загалом (наприклад, легкові автомобілі „Лада”, „Мерседес” тощо). Водночас не варто ігнорувати можливість переходу товаронімів у порейоніми, причому це робиться і шляхом трансформації основної назви („Ладуся”, „Мерин”), і без додаткових модифікацій, лише за допомогою зміни функціональних особливостей пропріатива. Загалом у мовленні побутують „як офіційні, так і неофіційні, більш строкаті моделі й форми деривації, численні запозичення і семантичні перенесення” [7, с. 150]. Наприклад, типовим для системи номінації порейонімів було використання аббревіації. Аббревіатурні за походженням назви представлені в усіх марках автомобілів: кар'єрний самоскид *БЄЛАЗ*, сімейний автомобіль *ВАЗ*, вантажний автомобіль *КАМАЗ*, комфортабельний автобус *ЛАЗ*, панелевоз *МАЗ* і под.; у найменуваннях водного транспорту: моторний катер – *МК*, моторний човен – *МЧ* тощо [див.: 7, с. 151]. Рідше, особливо на залізничному транспорті, використовуються географічні назви, які символізують маршрут поїзда: експрес Мінськ-Кисловодськ має назву „Білорусь”, експрес Москва-Кисловодськ – „Кавказ”, експрес Суми-Москва – „Сумчанин”. „Особливу фірмову назву, поряд з номером, поїзд одержує як знак кращого обслуговування пасажирів”